

Η πτώση της Κωνσταντινούπολης και οι Μοναχοί

Αν και στο παρελθόν ασχοληθήκαμε με το θέμα αυτό εν συντομία σε παλαιότερο άρθρο μας, επανερχόμαστε με αυτό το εκτενέστερο άρθρο, που με περισσότερες πηγές διαψεύδει το γνωστό Νεοπαγανιστικό παραμύθι.

Μια πρόσφατη αφορμή

Στην πρόσφατη αρθρογραφία της ΟΟΔΕ, ασχοληθήκαμε σε δύο συνέχειες (και θα ακολουθήσει και μία τρίτη) με μια υποτιθέμενη «συνέντευξη», που είχε θέμα τη «σεξουαλική κακοποίηση παιδιών στο Βυζάντιο» και έχει αναρτηθεί σε ιστοσελίδα αθεο-νέο-παγανιστών[1]. Το παρόν άρθρο, στην πραγματικότητα απαντά σε ένα ακόμα παραμύθι της «συνέντευξης» εκείνης, επειδή όμως είναι αρκετά διαδεδομένο και το συναντάμε σε πολλά φόρουμ και blog της νέο-ειδωλολατρίας, αποφασίσαμε να του αφιερώσουμε ένα ξεχωριστό άρθρο.

Ας δούμε ποιο είναι το απίστευτο αυτό σενάριο και πώς το διατυπώνουν στη συγκεκριμένη ιστοσελίδα, στα πλαίσια της υποτιθέμενης συνέντευξης:

«Στο τέλος βέβαια οι βυζαντινοί έφθασαν στο σημείο να έχουν **ΔΙΑΚΟΣΙΕΣ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΝΕΟΥΣ ΚΛΕΙΣΜΕΝΟΥΣ ΣΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ**, ενώ ο Παλαιολόγος είχε μόνο πέντε χιλιάδες στρατιώτες για να αμυνθεί!»

Αυτή η παραχάραξη της ιστορίας κυκλοφορεί και σε άλλη εκδοχή, η οποία ανεβάζει τον υποτιθέμενο αριθμό των μοναχών σε **500.000**, και

θεωρεί μάλιστα ότι όλοι αυτοί βρίσκονταν ΜΕΣΑ στην Κων/πολη και στα περίχωρα!

Είναι προφανές πως κατά το γνωστό σύστημα της λασπολογίας, οι αθεο-νέο-παγανιστές σκοπεύουν να ρίξουν την ευθύνη ΚΑΙ της Άλωσης της Κων/πολης στην Εκκλησία και στους μοναχούς.

Βεβαίως, ο αστικός αυτός μύθος, ως απόδειξη διανοητικής ανεπάρκειας, ουδέποτε έλαβε υπόψη αν το 1453 υπήρχε ακόμη «Βυζαντινή αυτοκρατορία», αν κατείχε εδάφη, και τι πληθυσμό είχαν αυτά, πόσα εκατομμύρια θα έπρεπε να ήταν ώστε να μπορεί να προκύψει από εκεί το ποσοστό των 500.000 μοναχών και άλλα πολλά.

Βλέπετε, οι νέο-παγανιστές, γενικώς, δεν ασχολούνται με τέτοιες... «λεπτομέρειες». Τους αρκεί να βγάλουν απ' το μυαλό τους ένα απίστευτο παραμύθι, και να διαδώσουν ότι 200.000 ή 500.000 μοναχοί «κλεισμένοι» και «βολεμένοι» στα μοναστήρια τους, άφησαν τους 5.000 «καημένους» να πολεμούν γι' αυτούς...

Επειδή όμως τυχαίνει εμείς να ασχολούμαστε με τις «λεπτομέρειες», ας δούμε πόσο απέχει η πραγματικότητα από τις αστειότητες αυτές, και ας αναρωτηθούμε τι είδους πνευματική κατάντια τυραννάει τους ανθρώπους που εφευρίσκουν όλες αυτές τις τερατολογίες...

Τι ήταν η «Βυζαντινή αυτοκρατορία» στα 1453;

Πιστεύουμε, ότι κάθε λογικός άνθρωπος που θα διάβαζε τα περί 200.000 ή 500.000 μοναχών, θα έπρεπε καταρχάς να ρωτήσει πώς βρέθηκε το νούμερο αυτό. Διότι, αν έκαναν τον κόπο να πάρουν στα χέρια τους έναν σχετικό χάρτη, θα έβλεπαν ότι **κατά το έτος 1453, η περίφημη «Βυζαντινή Αυτοκρατορία», αποτελούνταν ΜΟΝΟ από μία πόλη, την Κωνσταντινούπολη!**

Πράγματι, οι χάρτες που απεικονίζουν την έκταση του Βυζαντίου κατά τον 14^ο αιώνα (παραθέτει τέτοιο χάρτη ο Ostrogorsky[2] όπως και η κ. Βασιλική Νεράτζη-Βαρμάζη[3]), μας δείχνουν ότι στα **1402, η άλλοτε κραταιά δύναμη, αποτελείται μόνο από την «Βασιλεύουσα», μερικά νησιά του Αιγαίου και ένα κεντρικό τμήμα της Πελοποννήσου.**

Και φυσικά, μετά από 50 χρόνια, δεν υπάρχουν ούτε καν αυτά, αφού...«ο Μουράτ Β' εισέβαλε με μεγάλο στρατό στα ελληνικά εδάφη [...] Ο βυζαντινός δεσπότης πρόβαλε την πρώτη αντίσταση στο τείχος του Εξαμιλίου. Το εμπόδιο όμως τούτο κατέστρεψαν τα πυρά των τουρκικών κανονιών. Στις 10 Δεκεμβρίου 1446 κυριεύθηκε με έφοδο το

Εξαμίλιον και έτσι κρίθηκε ο πόλεμος. Οι Τούρκοι εισέβαλαν στο Μο-ριά, ερήμωσαν τις βυζαντινές πόλεις και τα χωριά...»[4].

Τελικά, λίγο πριν την Άλωση, στο Βυζάντιο είχε απομείνει μόνο η πρωτεύουσα:

«Στη διάρκεια του τελευταίου αιώνα πριν από τη δεύτερη και τελική της πτώση, η βυζαντινή Κωνσταντινούπολη ήταν ένας μικροσκοπικός θύλακας της Βυζαντινής επικράτειας, περικυκλωμένη από τις συνεχώς επεκτεινόμενες κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας»[5].

Η «αυτοκρατορία» πλέον, δεν είναι παρά μια πόλη, στη μέση των οθωμανικών κατακτήσεων. Και η πόλη αυτή δεν έχει πια καμία σχέση με αυτό που ήταν κάποτε, αφού εκτός των άλλων δεινών, υπέστη τεράστια μείωση του πληθυσμού της στα μέσα του 14^{ου} αιώνα:

«Εμφανίζεται λιμός τόσο στις πόλεις (π.χ. Κωνσταντινούπολη το 1306-1307 και πάλι το 1348 και στα τέλη του 14ου αι., όταν η πόλη πολιορκείται από τους Τούρκους), αλλά και στην ύπαιθρο, κυρίως στην εποχή των εμφυλίων πολέμων. Ο μεγάλος λοιμός του 1347 έπληξε κυρίως τις πόλεις (μια δυτική πηγή αναφέρει, μάλλον υπερβάλλοντας, ότι η Κωνσταντινούπολη έχασε τα 8/9 του πληθυσμού της)»[6].

Σίγουρα πάντως η μείωση του πληθυσμού ήταν μεγάλη, αφού σύμφωνα με τον γνωστό ιστορικό, Arnold Toynbee:

«Την άνοιξη του 1453, όταν εξαπολύθηκε η οθωμανική επίθεση κατά της Κωνσταντινουπόλεως, ο πληθυσμός της Πόλης ίσως να είχε συρρικνωθεί σε πενήντα χιλιάδες μόλις άτομα»[7].

Τον ίδιο αριθμό συναντάμε και στην «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους»:

«Ο αγώνας ήταν φανερά άνισος. Στην Κωνσταντινούπολη, που τότε δεν είχε πληθυσμό περισσότερο από 50.000, υπήρχαν περίπου 5.000 Βυζαντινοί στρατιώτες και 2.000 ξένοι, κυρίως Γενουάτες και Βενετοί. Υπήρχαν και τα πληρώματα των πλοίων, που βρίσκονταν στον Κεράτιο»[8].

Άρα, μέχρι στιγμής διαπιστώσαμε πως κατά την Άλωση, όχι 500.000 μοναχοί δεν υπήρχαν, αλλά, ούτε καν γυναικόπαιδα και ηλικιωμένοι, αφού ο πληθυσμός της «Βυζαντινής Αυτοκρατορίας» ταυτιζόταν πλέον με τον πληθυσμό της Κων/πολης, 50.000 ψυχές όλες κι όλες...

Επάνω σε αυτό, ας προσθέσουμε και κάτι ακόμα.

Όταν κάποια εδάφη έχουν χαθεί, πιστεύουμε πως κατανοούν όλοι, ότι ο πληθυσμός των κατεχομένων εδαφών δεν μπορεί να υπολογίζεται ακόμα ως αυτοκρατορικός!

Όταν λοιπόν γνωρίζουμε πως πριν από την Άλωση, «η Κωνσταντινούπολη βρισκόταν μέσα στην καρδιά της οθωμανικής επικράτειας και διαχώριζε τις ασιατικές από τις ευρωπαϊκές κτήσεις των Οθωμανών»[9], κατανοούμε πως ανάμεσα στους κατακτημένους πληθυσμούς, όσοι μάχιμοι βρίσκονταν ακόμη εν ζωή, όσοι δεν είχαν στρατολογηθεί διά της βίας από τον εχθρό, όσοι δεν είχαν εξανδραποδισθεί κ.λπ., δεν είχαν ουδεμία δυνατότητα να βοηθήσουν κανέναν. Είναι προφανές ότι κάτω από το οθωμανικό καθεστώς σκλαβιάς και τρομοκρατίας, δεν μπορούσαν όχι μόνο να οργανωθούν, αλλά επιπλέον, στην παραμικρή τους προσπάθεια να κινηθούν προς την Κων/πολη, θα είχαν σφαγιαστεί στην αρχή της διαδρομής, ακολουθώντας την καταστροφική τύχη της σταυροφορικής εκστρατείας 25.000 ανδρών, στη Βάρνα, από τον Μουράτ Β΄, το 1444 [10].

Ξαναλέμε ότι όλα τα παραπάνω είναι αυτονόητα, και κάθε απώλεια εδαφών συνοδεύεται με απώλεια του πληθυσμού, του στρατού, των φόρων, των πλουτοπαραγωγικών πηγών κ.λπ., και γι' αυτό η ιστοριογραφία ξεχωρίζει τις διάφορες εποχές: άλλη η έκταση, ο πληθυσμός και ο στρατός επί Ιουστινιανού, και άλλα τα δεδομένα στον 14^ο και 15^ο αιώνα.

Και προχωρούμε παρακάτω...

Οι «200.000 μοναχοί» που ήταν ...540!

Αναζητώντας κάποια στοιχεία για τον αριθμό των μοναχών που πιθανόν αναλογούσαν στον πληθυσμό της Κων/πολης κατά την Άλωση, βρήκαμε μια μελέτη του γνωστού βυζαντινολόγου, καθηγητή Παναγιώτη Χαρανή[11], ο οποίος τη δημοσίευσε στα 1971 με τον τίτλο: «**The Monk as an Element of Byzantine Society**»[12].

Στο άρθρο αυτό και κυρίως στις σελίδες 72 και 73, ασχολείται ακριβώς με το ζήτημα που μας ενδιαφέρει. Υπολογίζοντας τον μέσο αριθμό μοναχών που φιλοξενούσαν τα βυζαντινά μοναστήρια ανά τους αιώνες (ακολουθώντας τις μαρτυρίες πολλών πηγών), και συνεκτιμώντας το μέγεθος και τον αριθμό των μοναστικών καθιδρυμάτων που σύμφωνα με τις μαρτυρίες είχαν επιζήσει στην Κων/πολη «λίγα χρόνια πριν από την Άλωση στα 1453», ο καθηγητής Παν. Χαρανή καταλήγει σε έναν αριθμό μοναχών τον οποίο θεωρεί εύλογο:

«Σε μια πόλη της οποίας ο πληθυσμός εκείνη τη χρονική στιγμή ήταν περίπου 50.000, η ύπαρξη 540 μοναχών θα εμφανίζει μια ανα-

λογία που αντιστοιχεί σε κάτι παραπάνω από έναν μοναχό ανά εκατό κατοίκους, ποσοστό που επίσης φαίνεται να ισχύει στη Θεσσαλονίκη προς το τέλος του 14^{ου} αιώνα»[13]!

Καταρχάς, είναι η τρίτη επιστημονική πηγή που αποδέχεται ως λογικό αριθμό τις 50.000 κατοίκων της Κων/πολης πριν την Άλωση και αυτό από μόνο του γελοιοποιεί τις λασπολογίες περί «εκατοντάδων χιλιάδων μοναχών»...

Το κυριότερο όμως είναι, πως το συμπέρασμά του καθηγητή Χαράνη είναι αποκαλυπτικό για το ασύλληπτο μέγεθος της αυθαιρεσίας και διαστροφής των πηγών που πραγματοποιούν οι νέο-ειδωλολάτρες... Τα περί «200.000» ή «500.000 μοναχών», δεν είναι τίποτε άλλο παρά σενάρια μυθομανών, **αφού στις 50.000 πληθυσμού της Κων/πολης πριν από την Άλωση, αντιστοιχούσαν μόλις... 540 μοναχοί (ποσοστό 1,1% περίπου, επί του πληθυσμού)!**

Σε κάποιο άλλο σημείο της μελέτης του, ο κ. Χαράνης εξετάζει αν το ποσοστό αυτό του 1,1% αντιπροσωπεύει επαρκώς τον αριθμό των μοναχών **κατά το έτος 1.000**, εποχή που μετά την Εικονομαχία παρουσίασε αύξηση του ρεύματος του μοναχισμού. Εκεί, ως παράδειγμα διαφοροποιήσεων, παρουσιάζει μια μεταγενέστερη στατιστική του έτους 1632 που και πάλι, δείχνει ένα ποσοστό μοναχών επί του πληθυσμού, της τάξης του **2%** [14].

Το αναφέρουμε διότι είναι αναγκαίο να προσγειωθούν κάποτε οι νέο-παγανιστές, που κοντεύουν να μας πουν ότι το 99% του πληθυσμού στο Βυζάντιο, ήταν μοναχοί!

Έτσι λοιπόν, **ακόμα κι αν ΑΥΘΑΙΡΕΤΑ ακολουθούσαμε για το έτος 1453 το ποσοστό του 2%, και διπλασιάζαμε τον αριθμό των μοναχών επί του πληθυσμού της Κων/πολης πριν την Άλωση, και πάλι θα μιλούσαμε για περίπου 1.000 μοναχούς, στις 50.000 του πληθυσμού!**

Πώς δεν ντρέπονται λοιπόν οι νέο-παγανιστές να μιλούν για «200.000» έως «500.000 μοναχούς» κατά την Άλωση, όταν στο πιο ακραίο σενάριο δεν ήταν περισσότεροι από μερικές εκατοντάδες;

Ο αριθμός των 5.000 υπερασπιστών περιελάμβανε «κοσμικούς τε και μοναχούς»!

Σύμφωνα με τη διήγηση του Σφραντζή, ο αριθμός των αμυνομένων που συγκέντρωνε η Κων/πολη πριν την Άλωση ήταν 4.973 άνδρες, χωρίς τους ξένους (χιλιάδες τέσσαρες και τρεις και εβδομήκοντα και εννακόςιοι, άνευ των ξένων'[15]). Ακόμη κι αν προσθέταμε σε αυτούς όλα τα

πληρώματα των πλοίων που υπήρχαν διαθέσιμα, οι ικανοί για μάχη άνδρες δεν θα ξεπερνούσαν ίσως τις 6.000(;).

Δεν γνωρίζουμε για ποιο λόγο ο αριθμός τους ήταν μικρότερος από το αναμενόμενο. Το λέμε αυτό διότι σύμφωνα με δική μας πρόχειρη έρευνα σε ποσοστά στρατιωτών **στην Αρχαία Ελλάδα**, ο αριθμός των αρρένων πολιτών μάχιμης ηλικίας και δύναμης σε μια πόλη, ήταν περίπου **1 προς 5** έως **1 προς 4**. Δηλαδή, σε μία πόλη 50.000 κατοίκων, θα έπρεπε να υπήρχαν περίπου 10.000 έως 12.500 μάχιμοι.

Πάντως, ως πρώτο συμπέρασμα, θεωρούμε πως ο αριθμός των 50.000 κατοίκων που βρήκαμε στις τρεις προαναφερόμενες πηγές μοιάζει να βρίσκεται αρκετά κοντά στη λογική. Σίγουρα θα ήταν υπερβολικό να θεωρήσουμε πως μέσα στην Πόλη υπήρχαν πολύ περισσότεροι από 50.000 άνθρωποι και εντούτοις οι αξιόμαχοι να ήταν μόνο 5-6 χιλιάδες.

Επίσης, αν υποθέσουμε ότι ίσχυε το σενάριο του 2% επί του πληθυσμού και υπήρχαν μέσα 1.000 μοναχοί, αυτό **δεν θα άλλαζε κάτι για την Κων/πολη που εκείνη τη στιγμή χρειαζόταν τουλάχιστον 40.000-50.000 στρατό.** Ακόμα κι αν οι ικανοί για μάχη μοναχοί ήταν 800 από τους 1.000, και κανείς τους δεν πολεμούσε (**που θα δούμε ότι το ANTI-ΘΕΤΟ συνέβη...**), και πάλι ο αριθμός των αμυνομένων θα υπολειπόταν κατά 5 έως 6 χιλιάδες άνδρες από το αναμενόμενο.

Κατά συνέπεια, είναι δεδομένο ότι για την πτώση της Κων/πολης και για τον μικρό αριθμό υπερασπιστών της, ουδεμία ευθύνη έφερε ο μοναχισμός και οι μοναχοί, παρά τα εξωφρενικά σενάρια των νέο-ειδωλολατρών...

Σε κάθε περίπτωση λοιπόν, η τραγική κατάσταση της πολιορκίας και ίσως η εντατική στρατολόγηση στις μάχες των τελευταίων χρόνων προκάλεσε αισθητή λειψανδρία. Στις αιτίες, ίσως θα πρέπει να προσθέσουμε και τη μαρτυρία του Σφραντζή ο οποίος μας λέει πως κάποιοι «**εκ τε των Αρχόντων και δήμου ανωφελέστατοι και δειλοκάρδιοι [...] προ καιρού εκ της πόλεως έφυγον**», όμως και αυτοί «**ήσαν... τινες ολίγοι**»[16]. Άλλωστε, σε μια τόσο δύσκολη περίσταση, προφανώς θα διέφυγαν μόνο με τον στενό κύκλο της οικογενείας τους που θα περιελάμβανε και γυναίκες, παιδιά ή ηλικιωμένους.

Εκτός όμως από τον αριθμό των αμυνομένων, **υπήρξε και κάτι ακόμα στις διηγήσεις που πάντα μας προβλημάτιζε:** διαβάζοντας για την κατάσταση που επικρατούσε κατά την πολιορκία, όπου οι Τούρκοι

βομβάρδιζαν διαρκώς τα τείχη, και 150.000 Οθωμανοί στρατιώτες ανέμεναν τη στιγμή της επίθεσης, ακόμα κι αν υπήρχαν μάχιμης ηλικίας μοναχοί που για θρησκευτικούς ή άλλους λόγους δεν ήθελαν να υπερασπιστούν την Πόλη, **ποιος θα τους έκανε τη χάρη να τους αφήσει να... κοιμούνται στα μοναστήρια;**

Καταρχάς, η άποψη ότι όσοι γίνονταν μοναχοί, το έκαναν για να αποφύγουν τη στράτευση, είναι μια ρητορεία με ισχυρό αντίλογο από τις πηγές. Ο κ. Τσορμπατζόγλου, στην πολύ ενδιαφέρουσα διδακτορική του διατριβή η οποία επικεντρώνεται στην εποχή της Εικονομαχίας, στο κεφάλαιο «Στράτευση και Μοναχισμός» μετά από ανάλυση των μαρτυριών που προσφέρουν τα κείμενα, αποδεικνύει πως δεν συσχετίζεται το ρεύμα του μοναχισμού με κάποια μείωση του στρατιωτικού δυναμικού: συχνά μαρτυρείται πως γίνονταν μοναχοί, άνθρωποι που είχαν ολοκληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις, η στράτευση τους καταγράφεται ως καύχημα και όχι ως αγγαρεία, οι οικονομικές ελαφρύνσεις για τον στρατευμένο και την οικογένειά του ήταν σημαντικές, ενώ, δεν φαίνεται από τις πηγές ο μοναχικός βίος να αποτελούσε κάποια μέθοδο αποφυγής των προβλημάτων της ζωής[17].

Επιπλέον, έχουμε τα παραδείγματα της Τουρκοκρατίας. Σε όλα τα επαναστατικά κινήματα είχαν ενεργό ρόλο οι μοναχοί[18]. Όπως και τότε, γιατί να μην συνέβη το ίδιο και πριν την Άλωση, απέναντι στον αλλόθρησκο;

Και πραγματικά, διαβάζοντας τα κείμενα των πηγών που σχετίζονται με την Άλωση, βρήκαμε ένα εδάφιο από το ‘Chronikon Majus’ του Σφραντζή που έφερε τα πράγματα στις φυσιολογικές τους διαστάσεις και επιβεβαίωσε ότι δικαίως είχαμε όλες αυτές τις απορίες: **στους καταλόγους των περίπου 5.000 καταγεγραμμένων υπερασπιστών της Πόλης, περιλαμβάνονταν ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΝΑΧΟΙ:**

«Του γαρ βασιλέως προστάξαντος τοις δημάρχοις και στρατηγοίς έγγραφεν έκαστος αυτών την δημαρχίαν αυτού ακριβώς, τους δυναμένους σταθήναι εν τω κάστρω κοσμικούς τε ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΟΥΣ, και τινά όπλα έκαστος αυτών κέκτητο προς άμυναν»[19]!

Παρόμοια είναι η καταγραφή που κάνει ο ιστορικός της Αλώσεως και στο ‘Chronikon Minus’:

«Του γαρ βασιλέως προστάξαντος τοις δημάρχοις έγγραφεν εις έκαστος την δημαρχίαν αυτού ακριβώς, τους δυναμένους σταθήναι εν

τω κάστρω κοσμικούς ΚΑΙ ΚΑΛΟΓΕΡΟΥΣ, και τι και τι άρμα προς άμυναν να έχη εις έκαστος αυτών»[20].

Ανακεφαλαιώνοντας:

Πού είναι λοιπόν, οι «500.000» ή έστω, οι «200.000 μοναχοί» κατά την Άλωση, όταν η βιβλιογραφία μιλά για ποσοστό μοναχών επί πληθυσμού 50.000, της τάξης του 1,1% έως και 2%;

Πώς οι «200.000 μοναχοί» κατέληξαν να φτάνουν με το ζόρι τους 540 (1,1%), άντε και τους 1.000 (2%); Και από αυτούς, πόσοι να ήταν ικανοί για μάχη; Να πούμε ότι ήταν οι **8 στους 10**; Αυτό σημαίνει πως **ΚΑΙ ΑΝ ΑΚΟΜΑ δεν είχε πολεμήσει κανένας μοναχός**, οι 4.973 υπερασπιστές θα ήταν 4.173 (με 2%) ή 4.541 (με 1,1%), και φυσικά, ΤΙΠΟΤΑ δεν θα άλλαζε το τελικό αποτέλεσμα!

Και πάλι όμως, ο **Σφραντζής** διαψεύδει πανηγυρικά αυτό το σενάριο, καθώς ο περίφημος κατάλογος των υπερασπιστών που ήταν ικανοί «σταθήναι εν τω κάστρω» περιελάμβανε **«κοσμικούς τε ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΟΥΣ»**.

Οι μοναχοί λοιπόν υπερασπίστηκαν και την Κων/πολη, και αυτό δυστυχώς αναδεικνύει το τραγικό επίπεδο της αθεο-νεο-παγανιστικής προπαγάνδας...

Παραπομπές.

[1] Το 1^ο μέρος της απάντησης μας εδώ: http://www.oodegr.com/neo-paganismos/romi/kakopoiisi_paidiwn_1.htm . Το 2^ο μέρος της απάντησης μας εδώ: http://www.oodegr.com/neo-paganismos/romi/kakopoiisi_paidiwn_2.htm .

[2] Ostrogorsky Georg, «Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους», τόμ. Γ', 7η έκδ., Ιστορικές Εκδόσεις Στέφανος Δ. Βασιλόπουλος, Αθήνα 2002. Βλ. χάρτη με τίτλο: «Η πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας τον ΙΔ' αιώνα».

[3] Νεράτζη-Βαρμάζη Βασιλική, «Βυζαντινή Ιστορία 324-1453», εκδ. ματι, Κατερίνη 2007. Βλ. χάρτη με τίτλο: «Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία το 14^ο αιώνα».

[4] Ostrogorsky Georg, «Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους», τόμ. Γ', 7η έκδ., Ιστορικές Εκδόσεις Στέφανος Δ. Βασιλόπουλος, Αθήνα 2002, σελ. 270.

[5] Toynebee Arnold, «Οι Έλληνες και οι Κληρονομίες τους», Καρδα-μίτσας, Αθήνα 1992, σελ. 243.

[6] Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. Θ', «Μεσοβυζαντινοί (1071-1204) & Υστεροβυζαντινοί χρόνοι (1204-1453)», Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1980, σελ. 217β.

[7] Toynebee Arnold, «Οι Έλληνες...», ό.π.

[8] Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. Θ', ό.π., σελ. 209-210.

[9] Ostrogorsky Georg, «Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους», τόμ. Γ', ό.π., σελ. 271.

[10] Ostrogorsky Georg, «Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους», τόμ. Γ', ό.π., σελ. 269.

[11] Το όνομα 'Peter' Charanis αποδίδεται στη βιβλιογραφία και ως 'Πέτρος' Χαρανής, συχνότερα όμως ως 'Παναγιώτης' Χαρανής.

[12] Peter Charanis, «The Monk as an Element of Byzantine Society», *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 25, (1971), pp. 61-84, Published by: Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University.

[13] Στο πρωτότυπο: «If this figure were accepted, there would have been a total of five hundred and forty monks in the eighteen monasteries, by no means an impossible number. In a city whose population at the time was about fifty thousand, the existence of five hundred and forty monks would produce a ratio of slightly more than one monk per one hundred inhabitants, a proportion which seems to have obtained also in Thessalonica toward the end of the fourteenth century» (Charanis Peter, «The Monk as an Element of Byzantine Society», *Dumbarton Oaks Papers*, τεύχ. 25, 1971, σελ. 73).

[14] Στο πρωτότυπο: «...for purposes of comparison, the situation which obtained in Crete in 1632 may be cited. In that year there were 376 monasteries and 4,000 monks in Crete, whose total population then was 200,000 [...] a ratio of two monks per one hundred inhabitants» (Charanis Peter, ό.π.).

[15] Σφραντζής, 'Chronikon Majus' 182-183, στο: Τωμαδάκης Νικόλαος, «Περί Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως (1453)», ανατύπωση 2ης έκδ., Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1993 (c1953), σελ. 173.

[16] Σφραντζής, 'Chronikon Majus' 195-198, στο: Τωμαδάκης Νικόλαος, «Περί Αλώσεως...», ό.π., σελ. 173.

[17] Τσορμπατζόγλου Γεώργιος «Η κοινωνική διάσταση της εικονο-μαχίας, Συμβολή στη διερεύνηση των αιτίων της εικονομαχίας» (διδασκ. διατριβή), Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 142-144.

[18] Βλ. Γεώργιος Μεταλληνός, «Το '21 και οι Συντελεστές του», (όπου η σχετική βιβλιογραφία και σχετικά παραθέματα και αναφορές στους Θ. Κολοκοτρώνη, Χρ.Βυζάντιο, Δ. Κόκκινο, Δ. Φωτιάδη, Σπ. Μαρινάτο, Ι. Συκουτρή, Κ. Βοβολίνη, Ν. Τωμαδάκη, Απ. Βακαλόπουλο κ.ά.). Στην ψηφιακή βιβλιοθήκη «Μυριόβιβλος», στο διαδίκτυο: <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/metallinos.html> .

[19] Σφραντζής, 'Chronikon Majus' 184-187, στο: Τωμαδάκης Νικόλαος, «Περί Αλώσεως...», ό.π., σελ. 173.

[20] Σφραντζής, 'Chronikon Minus' 15-18, στο: Τωμαδάκης Νικόλαος, «Περί Αλώσεως...», ό.π., σελ. 167.

πηγή: http://www.oodegr.com/neopaganismos/romi/poli_monaxoi_2.htm